

37. 014(K)
M-18

Oktatásügy határon

Molnár Eleonóra
Orosz Ildikó

Kiadja a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség

A könyv megjelenését támogatta a

A borítón Tóth Lajos festménye látható

©Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2009

©Molnár Eleonóra, 2009

©Orosz Ildikó, 2009

ISBN 978-966-7670-40-5

Molnár Eleonóra

Orosz Ildikó

Oktatásügy határon

Molnár Eleonóra

Orosz Ildikó

Oktatásügy határon

Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség
Ungvár, 2009

Tartalomjegyzék

Előszó.....	8
Molnár Eleonóra-Orosz Ildikó: Adalékok a határon túli magyar nyelvű oktatás többségi állami költségvetésből történő finanszírozásához (2007)	9
Bevezetés.....	11
A pedagógusok bérezése.....	12
Intézmények fenntartása.....	15
Adózási feltételek.....	17
Finanszírozás a Beregszászi járás példáján.....	20
Orosz Ildikó: A kárpátaljai magyar felnőttképzés rendszere	23
Iskolarendszeren belüli magyar nyelvű oktatás, szakképzés és felsőfokú képzés	25
Az ukrajnai felnőttképzés, továbbképzés, átképzés jogi keretei.....	30
Kárpátalja munkaerő-piaci helyzete és humánerőforrás-politikája.....	33
Összegzés. A továbblépés lehetséges útjai	37
Molnár Eleonóra-Orosz Ildikó: Karrierutak vagy parkoló-pályák? Frissdiplomások karrierje, migrációs tendenciája, felnőttképzési igényei a Kárpát-medencében	41
Bevezetés.....	43
Tipikus karrier-pályák.....	52
Felsőoktatás és karrier összefüggései.....	58
A migrációt befolyásoló tényezők.....	72
Felnőttoktatási igények háttere.....	78
Hipotézisek.....	82
Irodalom	86
Mellékletek	87
Molnár Eleonóra: A felnőttképzés piacán	91
Bevezetés.....	93
Pacobo Ltd. - Csap	96
Dorcas AID - Szúrte.....	98
Szociális Alapítvány - Beregszász.....	100
II. RF KMF Felnőttképzési Központja - Beregszász	102
Máltai Szeretetszolgálat - Beregszász.....	104

Molnár Eleonóra: Egy tiltó norma érvényesülése az egyházi líceumokban Kárpátalján	107
Bevezető.....	109
Az egyházi „elitképzés” lehetőségének megteremtése Kárpátalján.....	110
Egy tiltó norma érvényesülése.....	113
Összefoglalás.....	121
Irodalom	122
Interjúk jegyzéke.....	123

Molnár Eleonóra: A kárpátaljai magyar pedagógustársadalom egy kérdőíves vizsgálat tükrében	125
Bevezető.....	127
Nemzetközi és kárpátaljai kihívások.....	129
Általános szociodemográfiai adatok.....	130
A pálya stabilitása - jövőkép.....	138
A diákok megítélése. Iskolaválasztás.....	139
Hasznosság és környezet.....	141
A tanári munka hatékonysága.....	143
Iskola és szülők kapcsolata.....	146
Összegzés.....	148
Irodalom	149

Molnár Eleonóra: A közoktatás hatásvizsgálata: érettségizők 2007	151
Bevezetés.....	153
Szociodemográfiai adatok.....	155
Fókuszban a tanulók élettapasztalatai.....	160

Орос Ілдико: Забезпечення розвитку освіти, культури, збереження національно-культурних традицій представників національних меншин в Закарпатській області	169
Актуальність питання	171
Основна мета.....	171
Методи дослідження.....	171
Деякі визначення про національні меншини.....	171
Національні меншини Закарпатської області.....	173
Стан та забезпечення розвитку освіти, культури, національно-культурних традицій національних меншин у Закарпатській області з точки зору їх представників.....	182
Русини	182
Угорці.....	182
Цигани.....	185
Румуни.....	186
Словаки.....	187
Росіяни.....	187
Поляки.....	188

Німці	189
Висновки.....	190
Література.....	191

Eleonora Molnar: The Conditions of Functioning of Denominational Educational Institutions in Ukraine (Transcarpathia) 195

Denominational proportions.....	198
The religious diversity of Ukraine's population	198
The religious distribution of the Carpathian Hungarians.....	199
Legal Background	201
The Conditions of Establishment of the Transcarpathian Public Schools.....	203
The List of Literature Used.....	210

Orosz Ildikó
A kárpátaljai magyar felnőttképzés rendszere¹

¹ A tanulmány a Határon Túli Oktatás Fejlesztéséért programiroda felkérésére készült 2005-ben

Iskolarendszeren belüli magyar nyelvű oktatás, szakképzés és felsőfokú képzés

Kárpátalján az 1997/98-as tanévtől kezdve lényegi változás a szakképző intézetek rendszerében nem történt, 16 szakképzőnek minősíthető oktatási intézmény működik. Az állami gazdaság mélyrepülése arra ösztönzi a vezetést, hogy racionálissá tegye azok működését, ami az intézmények integrálását, vagyis összevonását jelenti. Az intézmények listáját és tanulólétszámának alakulását az 1994-1998-as esztendőkből az alábbi táblázat mutatja.

		1994/95	1995/96	1996/97	1997/98
1	Kárpátaljai Erdőipari Technikum	1004	1021	1019	939
2	Szolyvai Technikai College	1591	1505	1364	1226
3	Munkácsi Mezőgazdasági Technikum	939	918	794	800
4	Husztai Egészségügyi Szakközépiskola	724	722	707	675
5	Mezsgorjei Egészségügyi Szakközépiskola	331	325	324	330
6	Beregszászi Egészségügyi Szakközépiskola	807	791	821	796
7	Munkácsi Tanítóképző	1106	1034	1036	1007
8	Kárpátaljai Gépipari Technikum	395	331	281	255
9	Ungvári Kereskedelmi Technikum	946	762	726	717
10	Ungvári Zádor Dezső Zeneművészeti Szakközépiskola	349	329	299	303
11	Ungvári Közművelődés Szakközépiskola	531	489	467	415
12	Ungvári Erdélyi Béla Művészeti College	235	230	237	248
13	Munkácsi Kereskedelmi Technikum	623	627	490	432
14	Dolhai V. Jakuba Felsőfokú Közgazdasági College „Baccalaureatus”	356	356	326	256
15	Ungvári Elektroműszerészeti Technikum	433	419	397	-
16	Nagyszőlősi Politechnikai Technikum	757	647	596	-
	Összesen:	11124	10506	9884	8399

1. táblázat. A kárpátaljai I–II. fokozatú oktatási intézmények
tanulólétszáma (1994–1998)

A Kárpátalján 1998-ban működő 16 I—II. fokozatú felsőoktatási intézmény közül ötben folyt magyar nyelvű képzés: a Munkácsi Tanítóképzőben, a Beregszászi Egészségügyi Szakközépiskolában, az Ungvári Közművelődési Szakiskolában; illetve a Beregszászi Szolgáltatási Líceumban és a Jánosi Mezőgazdasági Líceumban (ez utóbbi kettőből nem kaptunk adatokat a tanulólétszámról). Az iskolákban tanuló magyar nemzetiségűek száma az 1997/98-as tanévben 778 volt, közülük 636 magyar tagozatra járt.² A következő, 1998/99-es tanévben a tanulólétszám az alábbi táblázat szerint módosult. Megállapítható, hogy a beiskolázás a magyar csoportokban egy év alatt majdnem százszal csökkent.

	I.	II.	III.	IV.	Összesen
Beregszászi Szolgáltatási Líceum	36	52	79	-	167
Beregszászi Egészségügyi Szakiskola	19	27	24	23	93
Munkácsi Mezőgazdasági Technikum Jánosi Tagozata	-	24	35	21	80
Ungvári Közművelődési Szakiskola	11	11	17	25	64
Munkácsi Tanítóképző	26	25	45	47	143
Összesen	92	139	200	116	547

2. táblázat. A kárpátaljai szakmunkásképző intézményekben (részben) magyarul tanuló diákok (1998/99)

Az intézmények közül a legrégebben magyar csoportokat is működtető intézet a Munkácsi Tanítóképző, amely kezdetben Huszton működött, majd gyakorlóiskola híján, 1950-ben áthelyezték Munkácsra. Az Ungvári Állami Egyetem magyar tanszékének magalakításáig ez volt az egyetlen magyar nyelvű továbbtanulási lehetőség Kárpátalján. A tanítóképzőben tanítói, óvónői és zenepedagógus szak működik. A tanulmányi idő az általános iskola kilencedik osztálya után 4 év.

Az intézményben az 1997/98-as tanévben 900 diák tanult, a következő szakonkénti megoszlásban: tanítói - 600 fő, óvónői - 200 fő, zenepedagógiai - 100 fő. A magyar nemzetiségű diákok száma 180, közülük magyar tagozaton 152 tanulnak, és szakonkénti megoszlása a következő: tanító - 100 fő, óvónő - 43, zenepedagógus - 9. Az intézményben a tandíjat fizetők száma 600, ebből 100 magyar nemzetiségű. A 156 előadóból 35-en magyarul is tanítanak. A tantárgyak: oktatása a magyar csoportokban anyanyelven történik, kivéve a pedagógiát és a pszichológiát. Ez előrelépést jelent, hiszen korábban csak a matematikát és a magyart tanították anyanyelven.³

A Beregszászi 11. Számú Szakközépiskolát 1997-ben vonták össze a 18. Számú Ruháipari Szakközépiskolával, melyet 1947-ben alapítottak. Ez utóbbi intézményben 1989-től működnek magyar csoportok. Az iskolában a tanulmányi idő a kilencedik osztály után 3 év, a diákokat felvételi beszélgetés alapján veszik fel. Az intézményben ruhakészítő, szabász, pék-cukrász, pincér (bárpincér), asztalos, szobafestő-mázoló, vízvezeték-szerelő és gázhegesztő szakmát tanulhatnak. Három szakon: a ruhakészítő, vízvezeték-szerelő és hegesztő, illetve a szobafestő-mázoló szakokon magyarul is tanulhatnak a diákok. Az intézményben 225 magyar nemzetiségű tanul, közülük 199-en a magyar csoportokban. A magyar tagozaton mind a közismereti, mind a szaktárgyakat anyanyelven oktatja a

²Gabóda Béla: Magyar nyelvű szakoktatás Kárpátalján. Közoktatás, 1998

³Gabóda, 1998, 10

79 tagú kollektíva 24 tanára. Magas a magyar tanulók száma az asztalos szakon, ami indokoltá tehetné a magyar csoport létét.⁴

A Jánosi Mezőgazdasági Líceumot 1996. szeptember elsején nyitották meg. Az alapiskola elvégzése után sikeres felvételi esetén tanulhatnak itt a gazdaszonyképzőben (varrás, szabászat, mezőgazdasági alapismeretek, gépírás, könyvelés) és farmerképzőben (gépszerelő és villanyhegesztő, C kategóriás gépkocsivezetői, mezőgazdasági erő- és munkagépkezelő ismereteket adó) szakokon. Az intézményben működött a Munkácsi Mezőgazdasági Technikum kihelyezett tagozata. Ide érettségivel rendelkezők felvételizhetnek, a tanulmányi idő 2,5 év, és farmerképzést biztosít hallgatóinak. Az oktatás magyar nyelven folyik minden szak és tantárgy esetében, az oktatás tandíjmentes, 22 pedagógus látja el a képzést. 83 tanuló jár az intézménybe, mindnyájan a Beregszászi járásból.

A Munkácsi Mezőgazdasági Technikum az 1999/2000 tanévtől kezdve a jánosi kihelyezett tagozatát átvitte Munkácsra, ami azzal magyarázható, hogy csökkentették az államilag beiskolázható tanulói létszámot, és a munkácsi tantestület állását így szerették volna megtartani. Az összevonás azt is eredményezte, hogy a diákok a magyar közegből és a magyar tanárok keze alól átkerültek egy más közegbe, ahol a tantárgyak csekély hányadát tanulhatják csak anyanyelven.

Az Ungvári Közművelődési Szakközépiskolát több mint 50 éve nyitották Huszton, majd 1985-ben vitték át Ungvárra. 1990 óta van magyar tagozata, ahol népművelőket képeznek az ének-karmester, koreográfus, népzene, fúvószena, rendezői, könyvtáros szakokon. A könyvtárosi szakon kívül, ahová érettségi után lehet jelentkezni, mindegyikre a 9. osztály után nyerhetnek felvételt a jelentkezők, illetve érettségivel a 2. évfolyamra iskolázzák be a felvételt nyert hallgatókat. A zenei képzésre alapkövetelmény az alapfokú zeneiskolai bizonyítvány is. Az intézményben tanuló magyarok száma 80 fő, ebből 62 a magyar tagozatra jár, és közülük 27 tandíjas, tehát önköltséges hallgató. A tanári kar 110 pedagógusából 22-en vállalnak órát a magyar tagozaton. A hallgatók a terület magyarlakta járásából verbuválódnak.⁵

A Beregszászi Egészségügyi Szakközépiskola, vagy ahogy a nép száján él, a „felcseriskola” a terület egyik legnépszerűbb intézménye, legalábbis a magyarok körében területszerte. Az iskola 1945 óta működik a városban. Az intézményben ápolónői, felcseri, szülésznői képzést lehet szerezni. Az első kettőre a 9. osztály, míg a szülésznői szakra érettségi után lehet felvételt nyerni. Magyar tagozata csak a felcseri szaknak van. Az iskolában tanuló 590 hallgató közül 162 magyar nemzetiségű. A magyar nemzetiségűek megoszlása szakonként: ápolónői - 23 a 195-ből, felcseri - 115 a 305-ből, szülésznői - 24 a 90-ből. Ez arra enged következtetni, hogy további magyar csoportok indítása lenne indokolt, annál is inkább, mivel a területen még két ilyen profilú intézmény működik, ahol minimális a magyar nemzetiségű hallgatók száma. A beregszászi tanintézményben csak a közismereti tárgyakat oktatják magyarul, amit a 29 fős tanári gárda 11 pedagógusa vállalt. A képző még 30 óraadó tanárt alkalmaz a teljes képzésben. A magyar tagozatot 1993-ban indították a KMPSZ kezdeményezésére, de az igazgatóság és a járási vezetés

⁴Gabóda, 1998: 3–4. Megjegyzendő még, hogy a szakközépiskola 1998/99-es tanévi felvételi tájékoztatója a kárpátaljai magyar sajtóban úgy jelent meg, hogy „kifelejtették” a magyarul tanulható szakok közül a jelentkezők körében éveken keresztül legnépszerűbbet, a ruhakészítőit. A KMPSZ kérésére az intézmény vezetője azt a felvilágosítást adta, hogy véletlenül ez a félmondat kimaradt a magyar tájékoztatóból, de az ukrán sajtóban már helyesen jelentették meg. Úgy tűnik, ez esetben „a székely lány esete” áll fenn, vagyis adok is, meg nem is. Ezt látszik alátámasztani az a tény, hogy az igazgató még májusban elbocsátotta azokat a szakoktatókat, akik a magyar csoportban dolgoztak.

⁵Gabóda, 1998. 9.

a könnyebb ellenállás és bizonyos számítások miatt (fizetéspótlás reményében) nem az állami beiskolázási keret terhére indították, hanem az oktatásra kiadott engedélyt a járási költségvetés terhére kérték. Ennek az lett a következménye, hogy miután a járási költségvetés is összeomlott 1996-ban, csak abban az esetben akarták a magyar csoport beindítását engedélyezni, ha a szülők vállalják a képzés teljes költségterhét. Az adott eljárás azt mutatja, hogy a kisebbségeket jogos és törvényes követeléseik megoldásánál nem egyenrangú állampolgárként kezelik, hiszen miután sem jogi, sem szakmai akadály nem volt a magyar képzés beindításának, megtehették volna az általános keret terhére, figyelembe véve az iskola nemzetiségi összetételét, hiszen az oda járó diákok szülei éppen olyan adófizető állampolgárok, mint a nem magyar tagozaton tanulóké. A helyzet azóta némiképp konszolidálódott, most arányosabb a teherviselés, mivel a csoport felének költségeit a járás biztosítja.⁶

	Szám szerint	%-ban
Üzletvezető	190	23
Ruhatervező	170	21
Ügyvéd	170	21
Idegenvezető	161	20
V ámtisztviselő	156	19
Rendőr	155	19
Pincér, eladó	152	18
Tanító	148	18
Óvónő	144	17
Tanár	133	16
Banki alkalmazott	129	16
Titkár	119	14
Szakács	115	14
Könyvelő	110	13
Gépészmérnök	103	13
Orvos	101	12
Színész	96	12
Rendező	88	11
Kertész	83	10
Adminisztrátor	74	9
Varrónő	71	9
Villamosmérnök	53	6
Sebész	52	6
Könyvtáros	47	6
Földmérő mérnök	36	4

3. táblázat. Második választása mi lenne, ha nem sikerülne a terve? (2003)

Az anyanyelvű szakképzés bővítése egyre aktuálisabbá válik, mert elég széles az a réteg, amelyik nem képes, vagy nincs lehetősége továbbtanulni, így inkább kimarad az általános iskola után és szakma nélkül csak alkalmi munkából tudja fenntartani magát.

A szakmai képzés átalakulóban van, de egyelőre inkább az jellemző rá, hogy nem tud piacépés profilváltást végrehajtani, így a most folyó oktatás mind az általános ismereti, mind a szakmai tárgyak területén alacsony színvonalú, aminek a gazdasági nehézségek mellett az új ismeretek, tantervek, képzési formák, fejlesztési lehetőségek hi-

⁶Gabóda, 1998, 11

anya az oka. A magyar nyelvű képzés gondja ezen a területen az, hogy eléggé esetleges, sok a bizonytalansági tényező, az intézményekben nincs igazi felelőse, aki szívügyének tekintené, összefogná, irányítaná azt. Célszerű lenne alaposabb figyelmet fordítani erre a területre, hiszen valószínűleg lenne rá igény. Egy 2003-ban a kárpátaljai érettségizők körében végzett kutatás (824 diákot véleményét tudhattuk meg önkitöltős kérdőív révén) során a továbbtanulási szándékokra is rákérdeztünk. Az egyik kérdést úgy fogalmaztuk meg, hogy ha nem sikerül a főiskolai felvétele, mi lenne a második választása a szakképzés terén. A felsorolt szakmákon kívül a megkérdezettek saját maguk is kiegészíthették a listát, és végül a 3. táblázatban látható eredményt kaptuk.

Az ukrainai felnőttképzés, továbbképzés, átképzés jogi keretei

Ukrajnában a munkanélküliek, munkavállalók helyzetével, átképzésük kérdéseivel az alábbi normatív dokumentumok foglalkoznak:

- Ukrajna törvénye a lakosság foglalkoztatásáról, melyet 1991. március 1-jén fogadtak el, iktatási száma 803-XII (*Zakon Ukrajini „Pro zajnyatyiszty naszelennya”*);
- Ukrajna törvénye a munkanélküliek kötelező állami szociális biztosításáról. Ezt a törvényt 2002. március 2-án írta alá az államelnök (*Numero 1533-111, Zakon Ukrajini „Zahaljne obovjazkove derzsavne szocialjne sztrahuvannya na vipadok bezrabittya”*);
- Ukrán munkajogi törvénykönyv (*Kodeksz zakonyiv pro pracju Ukrajini*);
- Az ukrán minisztertanács határozata a foglalkoztatási törvény alkalmazásával kapcsolatban, amelyet 1998. április 25-én fogadtak el 578. iktatási számmal (*Pro zatverdzsennya polozseny scsodo zasztaszuvannnya zakona Ukrajini „Pro zajnyatyiszty naszelennya”*);
- A munkanélküliek nyilvántartásáról, nyilvántartásba vételének módjáról, segélyezéséről, képzéséről és átképzéséről szóló rendelet (*Polozsennya pro porjadok rejesztraciji, pererejesztraciji ta vedennya obliku hromagyan, jaki sukajuty robotu, i bezrobotnih, viplati dopomohi po bezrobottyu, a takozs umovi podannya materialjnoji dopomohi v period profeszijnoji pidhotovki ta perepidhotovki*);
- A szociális védelemre szoruló állampolgárok számára fenntartott munkahelyekről szóló rendelet (*Polozsennya pro porjadok bronyuvannya na pidpriemstvva v orhanyizacijah i usztanovah robocsih miszt dlya pracevlastuvannya hromagyan, jaki potrebutyuty szocialynoho zahisztu*);
- A munkanélküli segély megadásának módozatairól szóló határozat, amely tartalmazza az egyszeri vállalkozásindítási segély kifizetésének módját is. A rendeletet az Ukrajna Munkaügyi és Szociális Minisztériuma 2002. november 20-án fogadta el 307-es számmal, melyet az Igazságügyi Minisztérium 2000. december 14-én helyezett hatályba (*„Pro zatverdzsennya porjadku nadannya dopomohi po bezrabittyu, u tomu csiszli odnorazovoji jiji viplati dija orhanizaciji bezrobotnimi pidprijemnickoji gyijalnosztyi”. Nakaz Minyiszersztva praci ta szocialjnoji politiki Ukrajini vid 20 lisztopada 2000 roku № 307. Zarejesztrovana v Minyiszersztvvi juszticiji Ukrajini 14 grudnya 2000 roku za № 915/5136*);
- Rendelet a munkanélküliek számára kiadható anyagi segély folyósításáról a munkanélküliek szakmai képzése, átképzése és továbbképzése esetén. Ukrajna Munkaügyi és Szociális Minisztérium 2002. november 20-án 308-as számmal kiadott

rendelete, melyet az Igazságügyi Minisztérium 2000. december 14-én 916/5137 számmal iktatta és helyezte hatályba („Pro zatverdzsennya Porjadku nadannya materialjnoji dopomohi u period profeszijnoji pidhotovki, peiepidhotovka, abo pidviscsennya kvalifikaciji bezrobitnoho”. Nakaz Minyiszersztva praci ta szocialnoje politiki Ukiajini 20 lisztopada 2000. roku num. 308 Zarejesztrovano v Minyiszersztvi juszticiji Ukrajini 14 hrudnya 2000 r. za № 916/5137).

A fenti rendeletek alapján megállapíthatjuk, hogy 2000 óta, vagyis mindössze négy éve foglalkoznak megfelelő, bizonyos állami szinten kialakított koncepció alapján a munkanélküliek képzésével, átképzésével, anyagi támogatásával. A munkanélküliek nyilvántartásának, segélyek kifizetésének érdekében a Munkaügyi és Szociális Minisztérium kialakította országos szinten a munkanélkülieket nyilvántartó munkaerő-piaci központokat. A rendszer követi az állami közigazgatási rendszer struktúráját, vagyis minden megyében vannak megyei kirendeltségek, amelyek az állami közigazgatás felügyelete alá tartoznak, illetve a megyei (területi) irodáknak megfelelően minden járásban működik munkanélkülieket nyilvántartó munkaerő-piaci központ. A törvények alapján az adott irodák feladata az elbocsátott munkavállalók nyilvántartása saját kérésük alapján, megfelelő igazolások és okmányok benyújtása után, a munkanélküli segély folyósítása, állásajánlatok felkutatása, illetve a munkanélküliek továbbképzésének, átképzésének, esetleg képzésének megszervezése valamely szakképzéssel foglalkozó intézmény szervezésében a velük kötött szerződések alapján. A törvények alapján a biztosítással rendelkező elbocsátott munkavállalók számára a meghatározott rend szerint egy évig jár a munkanélküli segély, amely a bérük bizonyos százalékát teszi ki, annak függvényében, hogy hány éves munkavisztonnyal rendelkeztek az elbocsátásuk előtt. A kétéves munkavisztonnyal rendelkezők esetén a munkabérük 50 %-át folyósítják, a 2-6 év munkavisztonnyal rendelkezők esetén a bérük 55 %-át, 6-10 év közötti munkavisztonnyal rendelkezők esetén a bérük 60 %-ot, míg 10 év munkavisztonnyal rendelkezők esetén a bérük 70 %-a munkanélküli segély. Ezen belül differenciálnak az alapján is, hogy mióta áll munkanélküli nyilvántartásban.

A lakosság foglalkoztatásáról szóló ukrán jog értelmében ezek az állami központok szükség esetén szervezhetnek szakmai képzést és átképzést a lakosság számára saját rendszerükön belül vagy átirányíthatják más oktatási intézményekbe, melyek a lakosság képzésével és átképzésével foglalkoznak, segíthetik az ilyen jellegű képzések tartalmának kialakítását és azok fejlődését. Az adott hatóságoknak joguk van kifizetni a munkanélküli képzésével kapcsolatos költségeket abban az esetben, ha az illető új szakmát szeretne tanulni, sőt a hatályos ukrán törvényeknek megfelelő mértékben még ösztöndíjat is fizethetnek az átképzés idejére a munkanélküliek számára. A törvények szerint abban az esetben, ha valamely vállalat új technológiára áll át, és a létszámcsökkentés esetén a munkavállalók egy része átképzéssel megtarthatja munkahelyét, akkor a munkáltató megkaphatja az átképzés költségeinek az 50 %-át. A törvény 24-es cikkelye foglalkozik a munkanélküliek képzésével és átképzésével. A törvény hatályos cikkelyének értelmében a munkanélküli abban az esetben igényelheti a képzést, ha nem tudnak számára szakmájának megfelelő állást ajánlani, ha nem rendelkezik az állásajánlatoknak megfelelő szakmai képesítéssel, ha csökkent munkaképessége miatt nem tudja ellátni a korábban szerzett szakképesítésének megfelelő munkaköröket, esetleg, ha az oktatási intézményből kikerülő, első munkahelyét kereső személy nem rendelkezik még semmilyen szakmával.

Az adott törvénycikk szerint a munkanélküliek szakmai képzése, átképzése, továbbképzése az állami munkaügyi központok szervezésében történik az oktatási intézmény-

nyekkel, vállalatokkal, szervezetekkel kötött szerződések alapján, vagy az erre a célra létrehozott oktatási központokban állami költségvetésből.

Kárpátalja munkaerő-piaci helyzete és humánerőforrás-politikája

Kárpátalján, mint Ukrajna bármelyik megyéjében, a határozatok elfogadása után hozták létre a munkaközvetítői és munkanélküli nyilvántartó irodákat. 2001. június 5-i keltezéssel és 129-es iktatási számmal adtak ki olyan rendeletet, amely a munkanélküliekre vonatkozó törvények betartásának szigorításával, elsősorban pedig a munkanélküli segélyre beadott dokumentumok szigorított ellenőrzésével és a segélyek folyósításával foglalkozik. A kárpátaljai megyei központ az adott határozat alapján végzett ellenőrzések után 2002. január 31-én 14-es számmal kiadott rendeletében számos járási központ vezetőjét szigorú megrovásban részesítette a törvény végrehajtásának: gyakorlati megvalósítása kapcsán észlelt hiányosságokért. A rendelet szerint az ungvári központ prioritásként szeretné kezelni a kiskorúak munkavállalását, számukra fenntartott helyek elkülönítésével az irodákon belül. (Ukrajnában 15 éves korban fejezik be az általános iskolát a gyerekek és 17 éves korukra már leérettségiznek, míg jogilag 18 éves koruktól érik el a nagykorúságot.)-Ez a megyei rendelet felhívja a megyei továbbképzési központok figyelmét arra, hogy nagyobb figyelmet fordítsanak a fiatalok szakmai tájékoztatására, illetve a kiskorúaknak tanulmányaik megszakítása esetén, általános iskola utáni nyilvántartásba vételére a munkaközvetítői irodáknál.

2002-től kezdve a Kárpátaljai Megyei Tanács is rendszeresen foglalkozott a munkanélküliek helyzetével, képzésükkel, továbbképzésükkel. 2002-ben elfogadta azt a határozatot, mely alapján átszervezték a munkaközvetítői központot, elfogadták annak alapszabályát, s meghatározták feladatkörét. A rendelet szerint a központ 2003. július 1-től kezdve működik a meghatározott kompetenciák szerint. A megyei tanács több ízben fogadott el hosszú és rövid távú munkaterveket (programokat, projekteket) a lakosság munkaerő-piaci helyzetének fejlesztésével kapcsolatban (pl. ilyen projekt született a 2003-as és 2004-es évre vonatkozólag is). Külön hosszú távú projekt foglalkozik a roma lakosság helyzetével, amely kitér munkaerőpiaci lehetőségeikre. Az adott projekt előíranyozza új munkahelyek teremtését a cigány lakosság számára, valamint a tradicionális roma kézművesség újraélesztését, tanítását, amelynek a tervek szerint főleg helyi nyersanyagra, alapanyagra kell épülnie, illetve ezen kézműves képzéseket azokban az iskolákban kell megszervezni, ahol jelentős a roma tanulók száma.

A romák oktatásával, képzésével külön fejezet foglalkozik a projektben, igaz, ez jórészt a roma iskolák, illetve azon iskolák felújítására határoz meg összegeket, ahol magas a roma tanulók száma, a romák konkrét képzésével pedig külön nem foglalkoznak. A konkrét gyakorlati kérdések között a roma lakosság szakmai képzése már nem vetődik fel, valójában vasárnapi és elemi roma osztályok nyitását tervezik, illetve roma ábécéskönyv, történelmi és néprajzi gyűjtések kiadását veszik tervbe.

Két évre szóló programot (projektet) fogadott el a IV. összehívású megyei tanács 8. ülészaka a kárpátaljai munkaerő-piaci szükségletnek megfelelő szakképzésre vonatkozó képzésekkel kapcsolatban. A 2003-2004-re vonatkozó projektből megtudhatjuk, hogy Kárpátalján 61 középfokú szakképző oktatási intézmény működik, melyek

különböző akkreditációs szintet értek el. Az intézményekből kettő rendelkezik felsőfokú szakképesítést nyújtó engedéllyel. Az intézmények 109 szakma oktatását végzik. A 2002-es évben a szakképző oktatási intézményekben 4295 diák végzett, akik közül 1154 az iparban, 391 fő a mezőgazdaságban, 24 fő a közlekedésben, 9-en a hírközlésben, 608-an az építőiparban, 708-an a kereskedelemben, illetve a közétkeztetésben, 1405-en pedig különböző szolgáltató szférában helyezkedtek el. A megyei központ által kötött különböző szerződések alapján 2002-ben 1200 fő képzését, átképzését és továbbképzését biztosították állami költségvetésből. Az önkormányzatok költségvetéséből 1200 fő szakmai képzését biztosították hétféle szakirányban az ún. iskolaközi tankombinátor rendszerében.⁷

A rendelet szerint Kárpátalja négy magántulajdonú képzési központjában 360 fő felkészítése történik. Az átképzéssel és képzéssel jogi és magánszemélyek is foglalkoztak 2002-ben, ennek révén 4551 fő felkészítése történt. Az állami szakképző oktatási intézményekben 42 szakmában 3500 fő oktatását végezték. Összességében a projekt szerint 2002-ben Kárpátalján különböző forrásokból és különböző fenntartású intézményekben 12706 személy vett részt a szakképzés rendszerében és 1200 munkanélküli.

A tervezet előírta a szakképzési rendszer módosítását az ott folyó képzés minőségének növelését is. Ez a tervezet kidolgozók szerint elsősorban azt jelenti, hogy a szakképzés kereteit megőrzik, bővítik, a képzési kínálatot pedig a regionális munkaerőpiachoz igazítják. 2003-ra előírta, hogy az ungvári, munkácsi, szolyvai, técsői, mizshirjai, huszti szakközépiskolákat líceummá, azaz magasabb szintű szakképzési intézménnyé fejlesztik. Tervbe vették azt is, hogy a huszti és az ungvári szakközépiskolákat felsőfokú szakképzési intézménnyé fejlesztik. A técsői járási Ternovo községben, valamint a huszti járási Gorincsovo községben működő iskolaközi tankombinátorokat líceummá fejlesztik. Három magán szakképző intézmény létrehozását is betervezte a megyei tanács (kettőt Ungváron, egyet Huszton), ami azért is érdekes, mert a nem állami alapítású oktatási intézmények Ukrajna törvényei szerint állami támogatásban nem részesülhetnek.

Kárpátalja magyarlakta járásaira vonatkozóan a Beregszász melletti Jánosiban szaklíceum létrehozását is előírja a tervezet. Ez azért meglepő, mert a líceum már több éve működik, rendszeresen hirdet felvételt különböző szakirányban magyar nyelven. A megyei oktatási főosztály vezetője által adott információk szerint az intézmény nem rendelkezik államilag elismert engedéllyel a meghirdetett szakokra, vagyis egyelőre nem akkreditált mint szakképző intézmény. A tervezet új szakirányok beindítását is célba veszi, ezek között prioritásként kezelik a regionális igényeknek, Kárpátalja sajátosságainak leginkább megfelelő szakmákat. Ezek között szerepel a farmerképzés, erdész, szakács, cukrász, pincér, pultos, hegyi túravezető, faipari emlékek restaurátora, fafaragó, népi hímző, fodrász, szabász, autószerelő, háztartási gépszerelő, a távközlés különböző szektorainak munkásai. A tervezet szerint növelni kívánják az integrált szakmák számát, s ezen belül a beiskolázandó tanulók számát. A szakképző intézetek-

⁷Valójában itt a járási költségvetésekről van szó, mivel a helyi önkormányzatok nem rendelkeznek még önálló saját forrásokkal sem, minden a központba kerül, s onnan újraelosztás után a járások kapják. Az iskolaközi tankombinátor amolyan „fából vaskarika” jellegű képzési formák, amikor az általános középiskolák keretén belül egy teljes napot szakképzésre fordítanak, és így kétéves képzés után, ami valójában 272 órát tesz ki, a végzettek szakmunkás-bizonyítványt is szereznek az érettségi mellé.

ben dolgozó szakoktatók és mesterek átképzését a megye egyetlen állami pedagógus-továbbképző intézetére bízák.⁸

A Kárpátaljai Megyei Tanács a 2004-2008-ra vonatkozó állami foglalkoztatási tervek alapján a 2005-ös évre is kidolgozta a saját tervét, amely tartalmazza a 2004-ben elért eredmények értékelését, a megye szociális-gazdasági fejlődésének jellemzőit, a munkaerőpiacon tapasztalható tendenciákat és az ebből fakadó konkrét terveket. Az előterjesztésből megtudhatjuk, hogy Kárpátalján nőtt a kis- és középvállalatok száma, új munkahelyek jöttek létre. 2004-ben 2100 fővel többen találtak munkát, mint az előző évben. A múlt év folyamán a munkáltatóknak nyújtott állami támogatások révén 1073 hátrányos helyzetű munkanélkülinek sikerült állást biztosítani. 833 személy élt azzal a lehetőséggel, hogy egyszeri nagyobb összegű vállalkozásindítási támogatás révén önálló vállalkozásba kezdett.

A munkanélküliek körében továbbra is a közmunka szerepel elsősorban a lehetőségek között. 2004 első kilenc hónapjának statisztikája szerint 3700 munkanélküli képzését, átképzését és továbbképzését szervezték a munkaközvetítő központok. A képzéseket 46 szakirányban tartották. Az átképzés után a végzősök 75 %-át sikerült elhelyezni. A tervezet megállapítja, hogy a területen a feldolgozóipar, valamint az élelmiszeripar kapott prioritást. Prioritásként kezeli a tervezet a terület idegenforgalmi, vendéglátóipari fejlesztését, ezen belül nagy szerepet szán a falusi turizmus fejlődésének. 250 ezer főre kívánják emelni a területen vendégeskedő turisták számát, ami 16 %-nyi növekedés a múlt évhez képest, a falusi turizmusban 30 %-os növekedést terveztek, ami 1200 fő vendéglátását jelentené.

2005-re 28450 munkanélküli elhelyezését, valamint 4700 fő képzését, átképzését, továbbképzését tervezték. A dokumentum mellékletében néhány fontos adatot találunk a képzésre, szakképzésre vonatkozóan. Például: 2002-ben 644, 2003-ban 598, 2004-ben 743 felsőfokú végzettségű személy fordult a munkaközvetítési irodákhoz állás ügyében. A szakközépiskolák végzősei közül 2002-ben 1166 fő, 2003-ban 902 fő, 2004-ben 999 fő kérte a központok segítségét munkavállalás szempontjából. A középiskolai végzősök közül ez a mutató 2002-ben 1186 főt, 2003-ban 1261 főt, 2004-ben 1560 főt jelentett. A mellékletekben feltüntetett táblázatokból megtudhatjuk, hogy a megyében az utóbbi három évben a következőképpen alakult az év végére a regisztrált munkanélküliek száma: 2002-ben 40681 fő, 2003-ban 33164 fő, 2004-ben 31060 fő volt. Azok száma, akik önállóan találtak munkát vagy az év folyamán megszűnt a munkanélküli segély joga, az elmúlt években a következőképpen alakult: 2002-ben 26694 fő, 2003-ban 28434 fő, 2004-ben 27320 fő.

A tervezet 2005-re meghatározza a megye közigazgatási egységei szerint, vagyis járásonként és járási jogú városokként a tervezett munkahelyek számát. A magyarságot leginkább érintő Beregszászi járásban 750 új munkahely létrehozását tervezik, Beregszász városában 690 a létrehozandó munkahelyek száma, Csapon, mely lakosságának mintegy fele még magyar nemzetiségű, ez a szám 300. Beregszász városában a legnagyobb fejlesztést a Beregszászi Rádiógyár tervezi, amely mintegy 300 új munkahelyet kíván létrehozni. A megyei tanács adatai szerint Beregszászban 229 munkahelyet magánszemélyek és magáncégek által kívánnak létrehozni. Csapon a magánvállalatokra hárítják az új munkahelyek létrehozásának mintegy 1/3-át, vagyis 100 főben irányozták elő. A Beregszászi járásban szintén az új munkahelyek létesítésének 1/3-át a magáncé-

⁸Kárpátalján jelenleg 19 szakképző intézet működik, melyeknek évente mintegy 4000 végzőse van. A terület 10 iskolaközi tankombinátjában 1210 hallgató végez. Félszázra tehető a kárpátaljai magán szakképző intézetek végzőseinek a száma évente, melyek főleg a Huszti és Técsői járásban működnek.

gektől várják. A Nagyszőlősi járásban, melynek mintegy 30 %-át teszik ki a magyarok, az új munkahelyek megteremtésének mintegy felét - vagyis az 1350-ből 680 fő számára - nem a meglévő cégek fejlesztéséből tervezik, hanem magáncégekre hárítják át. Az Ungvári járásban, melynek mintegy 30 %-a magyar, 3000 új munkahely kialakítását tervezik, melyből 1240 fő elhelyezését a kisvállalkozóktól várják. A járásban a legnagyobb fejlesztést a Horvát & Horvát Kft. tervezi (200 új munkahellyel).

Összegzés. A továbblépés lehetséges útjai

A fentiek és egyéb vonatkozó kutatások⁹ eredményei alapján úgy látjuk, hogy a kárpátaljai magyar közösség munkaerő-piaci esélyei jelentősen javíthatók az anyanyelvi felnőttképzési rendszer minél szélesebb körű kiterjesztésével. A globalizálódó, a szak tudást, nyelvtudást és számítógépes ismereteket ma már szinte alapkövetelménynek tekintő modern munkaerő-piaci kihívásokkal ugyanis csak az a potenciális munkavállaló képes sikeresen megbirkózni, aki:

1. szakképzett;
2. anyanyelve mellett beszéli az államnyelvet és még legalább egy világnyelv alapjait;
3. rendelkezik legalább alapfokú számítástechnikai ismeretekkel;
4. felismeri a munkaerő-piaci trendeket, a felvevőpiac kínáló lehetőségeit.

Ahhoz azonban, hogy az átlagos kárpátaljai magyar munkavállaló a jelenleg átstrukturálódó, egyre inkább kapitalizálódó ukrainai és ezen belül kárpátaljai munkaerőpiacon rendelkezék ezekkel a készségekkel, olyan képzési struktúrát kell létrehozni, amely képes felkészíteni az embereket ezekre a követelményekre. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola eddigi felnőttképzési tapasztalatai (azok a tanfolyamok és képzési programok, amelyeket az elmúlt években indítottunk) azt igazolják, hogy jelentős igény mutatkozik az ilyen jellegű képzésekre. Ez pedig azt jelenti, hogy a munkavállalók már hallják az új idők új dalait, és szeretnének minél kedvezőbb helyzetbe kerülni, ezért pedig hajlandók akár az iskolapadba is beülni.

Ám azt is látnunk kell, hogy a lakosság legnagyobb és legkiszolgáltatottabb része képtelen önköltséges, fizetett alapon működő felnőttképzési rendszerben elsajátítani a szükséges ismereteket. Ezt figyelembe véve olyan felnőttképzési struktúra kialakítására van szükség, amely (legalább részben) állami támogatással működik. Mivel azonban jelenleg Ukrajnában nem nagyon látjuk az állami tőke bevonásának lehetőségét, illetve a munkaerőhiánnyal rendelkező munkáltatók sem érdekeltek abban, hogy a képzési szektorba investáljanak, célszerű a magyarországi kormánytámogatások, pályázati források ilyen célokra való bevonása. Ha elfogadjuk, hogy a rendszerváltást követően mindegyik magyar kormány kinyilvánította, hogy a határon túli magyarok szülőföldjén maradásában érdekelt, akkor az ilyen jellegű támogatás sokkal inkább befektetésnek, mintsem alamizsnának definiálható.

Ukrajnában és így Kárpátalján is a munkaerő-piaci kereslet-kínálat koordinálására létrejött munkaügyi központok 1991-ben alakultak, de csak az utóbbi néhány évben követhető tevékenységük, illetve rendelkeznek konkrét elképzeléssel a munkahelyteremtésre, a munkanélküliek képzésére, átképzésére, továbbképzésére vonatkozóan. A mun-

⁹Lásd például: Hires Kornélia-Márku Anita: Miből élünk? Adalékok a kárpátaljai magyarság munkaerő-piaci helyzetének leírásához. In. Fábri István (szerk.): Kisebbségi lét és érvényesülés. A magyar lakosság munkaerő-piaci kihívásai a Kárpát-medencében. Lucidus Kiadó, Budapest. 2003.

közvetítő központok által kidolgozott projektekben hangsúlyos szerepet kap a terület regionális sajátosságaihoz igazodó munkahelyek létrehozása (idegenforgalom, feldolgozó ipar, vendéglátóipar, mezőgazdasági termékek feldolgozása, farmgazdaságok, kertészet, szolgáltatások).

Az új munkahelyek teremtése szempontjából nagy arányban a magánvállalkozásokra hárítják a felelősséget (új munkahelyek létrehozásának mintegy 1/3-át várják el ettől a szférától), a munkanélkülieket pedig arra ösztönzik (állami normaterv szerint egyszeri segély révén), hogy kényszervállalkozókként öfenntartókká váljanak. A vállalkozások beindításának és sikerének alapfeltétele a vállalkozási ismeretek elsajátítása. Ilyen ismeretek elsajátítására azonban a felnőtt lakosságnak intézményen kívüli képzésben, illetve magyar nyelven nincs lehetősége, különösen azokon a területeken, ahol a magyarok laknak.

A felnőttképzést, átképzést, továbbképzést főleg a megye szakképző intézményeire bízják, külön erre a célra létrehozott központok léte nem jellemző a területre, vagyis nagy lehetőség rejlik abban, hogy a magyar lakosság számára ilyen központot hozhassunk létre. Ilyen központ létesítésének egyik feltétele a megfelelő szellemi potenciál, vagyis a szakoktatók, mesterek, illetve az infrastruktúra kialakításától függhet.

Intézmények	Szak	Meglévő végzettség, amely szükséges a továbbképzéshez	Tanulmányi idő
Munkácsi Mezőgazdasági Technikum	Általános szakképzés alapjai	Felső	1 hónap
Huszi Ipari Szakközépiskola	Szabó, bolti eladó	Középfokú	2,5 hónap
Técsői Ipari Szakközépiskola	Asztalos	Nem teljes középfokú	3 hónap
Munkácsi Kereskedelmi Technikum Nagyszőlősi Kihelyezett Tagozata	Bolti eladó	Középfokú	6 hónap
Ungvári 5. Sz. Szakközépiskola	Pénztáros	Középfokú	3 hónap
	Szobafestő	Nem teljes középfokú	5-6 hónap
Beregszászi Szolgáltatóipari Líceum	Szobafestő	Nem teljes középfokú	4 hónap
	Szabó	Középfokú	4-5 hónap
	Asztalos	Középfokú	3 hónap
Szolyvai 9. Sz. Szakközépiskola	Gázvezeték-szerelő	Középfokú	5 hónap
Ökörmezői Ipari Szakközépiskola	Dekorátor	Nem teljes középfokú	4 hónap
Munkácsi 8. Sz. Szakközépiskola	Turizmussal foglalkozó szakember	Középfokú	5 hónap
Huszi Szakközépiskola	Autószerelő	Középfokú	5 hónap

4. táblázat. Felnőttképzéssel foglalkozó oktatási intézmények

A magyar szakképzés Kárpátalján gyermekcipőben jár, nagyon szűk területre és szakmailag szűk kínálatra korlátozódik, felnőttképzéssel az állami szektor egyáltalán nem foglalkozik. Az ukrán oktatási rendszer szerkezete szerint a szakképzés a felsőoktatáshoz tartozik, mint annak alsó fokozata, így elképzelhető és reális lehet megteremteni a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola bázisán, annak második fokozatú képzéseként, önálló egységben ezt a hiányzó, de fontos láncszemet. Ez természetesen többirányú fejlesztést igényelne, például: bizonyos fokú infrastruktúra létrehozását (szaktantermek, műhelyek stb.), valamint az oktatók felkészítését erre a sajátos feladatra.

Kiadja a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség
Ukrajna, 88000 Ungvár, Pravoszláv part 5.
Felelős kiadó: Kovács Miklós
Nyomdai munkák: Ugocsa Print, Nagyszőlős, 2009
ISBN 978-966-7670-40-5

